

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу

Кафедра менеджменту та публічного адміністрування

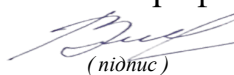
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань – 28 Публічне управління та адміністрування

Спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування

ПОГОДЖЕНО

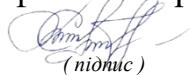
Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

 Вороніна Ю.Є.
(підпис) (ініціали та прізвище)

«__» червня 2026 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри освітньо-
професійної програми

 Плотніченко С.Р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

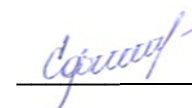
«__» червня 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В
УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»**

Здобувачка вищої освіти: _____
(підпис)

Семенюк А.В.
(ПІБ здобувача)

Науковий керівник: _____
(підпис)

к.н.держ упр., доц. Єфіменко Л.М.
(учене звання, науковий ступінь, ПІБ)

Мелітополь, 2026 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО
 факультет економіки та бізнесу
 кафедра менеджменту та публічного адміністрування

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»
 Галузь знань: 28 «Публічне управління та адміністрування»
 Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

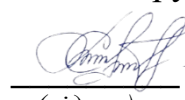
ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант)
 освітньо-професійної програми
 «Публічне управління та
 адміністрування»

 Вороніна Ю.Є.
 (підпис) (ініціали та прізвище)
 «___» червня 2026 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
 менеджменту та публічного
 адміністрування

 Плотніченко С.Р.
 (підпис) (ініціали та прізвище)
 «__» червня 2026 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

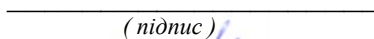
на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи
 здобувачки вищої освіти
 Семенюк Альони Валеріївни

1. Тема кваліфікаційної бакалаврської роботи:
«Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості публічного управління в Україні в контексті євроінтеграції»
 науковий керівник роботи к.н.держ.упр., доц. Єфіменко Л.М.
 затверджені наказом ректора університету від 15 вересня 2025 року № 481-С
2. Строк подання кваліфікаційної бакалаврської роботи: 12 червня 2026 року
3. Вихідні дані до кваліфікаційної бакалаврської роботи: відповідні закони України, Конституція України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, програмні документи державних органів, монографії та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, звіти міжнародних організацій.
4. Зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
 - 1) Теоретико-правові засади громадського контролю у публічному управлінні
 - 2) Сучасний стан та перспективи розвитку громадського контролю в Україні в контексті євроінтеграції
5. Перелік графічного матеріалу: _____
6. Дата видачі завдання «19» вересня 2025 р.

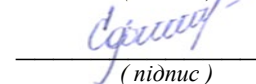
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів	Відмітка про виконання
1	Затвердження плану роботи	24.09.2025	
2	РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО–ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	04.03.2026	
3	РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	22.05.2026	
4	Перевірка на плагіат	06.06.2026	
5	Попередній захист роботи на кафедрі	16.06.2026	

Здобувач вищої освіти

Семенюк А.В.

(ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної
магістерської роботиЄфіменко Л.М.

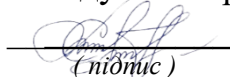
(ініціали та прізвище)

Рішення комісії про попередній захист кваліфікаційної роботи від «16» червня 2026 року ____до захисту допущено ____

Члени комісії:

1. ____Ортіна Г.В., д.н.держ.упр., проф.____
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)2. ____Вороніна Ю.Є., к.н.держ.упр., доц.____
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)3. ____Горбова Н.А., к.п.н., доц.____
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)4. ____Єфіменко Л.М., к.н.держ.упр., доц.____
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)**Допустити до захисту**

Завідувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування

С.Р. ПЛОТНІЧЕНКО

(ініціали та прізвище)

«16» червня 2026 р.

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної бакалаврської роботи на тему:

«Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості публічного управління в Україні в контексті євроінтеграції»

1. ВНЗ: Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного.
2. Рік завершення роботи: 2026 р.
3. Обсяг роботи: 68 стор.
4. Кількість додатків: 0
5. Кількість ілюстрацій: 1
6. Кількість таблиць: 4
7. Кількість джерел літератури: 44

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення прозорості публічного управління в Україні.

Предметом дослідження є механізми та інструменти громадського контролю як засобу забезпечення прозорості публічного управління в умовах євроінтеграції.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є визначення ролі громадського контролю як інструменту забезпечення прозорості публічного управління в Україні та обґрунтування напрямів його вдосконалення в контексті євроінтеграції. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань теоретичного та практичного характеру, а саме:

- дослідження сутності та змісту громадського контролю;
- аналіз форм та інструментів його здійснення;
- аналіз нормативно-правового забезпечення громадського контролю в Україні;
- дослідження ролі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні прозорості діяльності органів публічної влади;
- аналіз взаємодії громадського контролю з органами публічної влади;

- визначення проблем та обґрунтування напрямів удосконалення громадського контролю в Україні.

Методи проведення дослідження: у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, системний підхід, порівняльний метод, метод узагальнення, а також нормативно–правовий аналіз.

Інформаційною базою дослідження є нормативно–правові акти України, стратегічні документи держави, наукові праці українських і зарубіжних учених, аналітичні матеріали та інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Основні результати дослідження (наукові, практичні): у кваліфікаційній роботі досліджено теоретико–правові засади громадського контролю, проаналізовано сучасну практику його реалізації в Україні, узагальнено європейський досвід забезпечення прозорості публічного управління та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів громадського контролю в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: громадський контроль, публічне управління, прозорість, підзвітність, євроінтеграція, громадянське суспільство.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО–ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	10
1.1. Сутність, принципи та функції громадського контролю	10
1.2. Нормативно–правове забезпечення громадського контролю в Україні	20
1.3. Форми, механізми та інструменти здійснення громадського контролю	26
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	34
2.1. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні прозорості влади	34
2.2. Взаємодія громадського контролю з органами публічної влади	41
2.3. Європейський досвід організації громадського контролю та можливості його імплементації в Україні	45
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

В умовах сучасних трансформацій системи публічного управління в Україні особливого значення набуває забезпечення прозорості та підзвітності діяльності органів публічної влади. Це обумовлено як внутрішніми потребами демократичного розвитку держави, так і зовнішніми викликами, зокрема необхідністю імплементації європейських стандартів управління у процесі євроінтеграції. Прозорість публічного управління виступає ключовою умовою підвищення ефективності державної політики, зниження рівня корупції та формування довіри громадян до влади. У цьому контексті громадський контроль набуває особливої ваги як інструмент впливу суспільства на діяльність органів влади та забезпечення їх відкритості.

Попри зазначені виклики спостерігається зростання суспільного запиту на участь громадян у прийнятті управлінських рішень, активізація діяльності інститутів громадянського суспільства, а також розвиток цифрових технологій, що сприяє розширенню можливостей громадського контролю.

Проблематика громадського контролю знайшла відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: М. Вебера, Ю. Габермаса, В. Парсонса, а також українських дослідників у сфері публічного управління, зокрема О. Андрійко, С. Брателя, О. Джафарової, Л. Наливайко, О. Савченка, А. Денисенка, В. Кулешова та інших, у працях яких розглядаються теоретико-правові засади громадського контролю, його форми, механізми реалізації та роль у забезпеченні прозорості діяльності органів державної влади.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання ефективності сучасних інструментів громадського контролю в умовах цифровізації та євроінтеграційних процесів, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення ролі громадського контролю як інструменту забезпечення прозорості публічного управління в Україні та обґрунтування напрямів його вдосконалення в умовах євроінтеграції.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та зміст громадського контролю; охарактеризувати основні форми та інструменти його здійснення;
- проаналізувати нормативно–правове забезпечення громадського контролю в Україні;
- дослідити роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні прозорості діяльності органів влади;
- охарактеризувати європейські стандарти прозорості та підзвітності публічного управління;
- здійснити порівняльний аналіз досвіду країн Європейського Союзу;
- визначити основні проблеми та обґрунтувати напрями вдосконалення громадського контролю в Україні.

Об’єкт дослідження – процеси забезпечення прозорості публічного управління в Україні.

Предмет дослідження – механізми та інструменти громадського контролю як засобу забезпечення прозорості публічного управління в умовах євроінтеграції.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Зокрема, методи аналізу і синтезу використано для узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності громадського контролю; системний метод – для дослідження його місця та ролі у системі публічного управління; порівняльний метод – для аналізу досвіду країн Європейського Союзу щодо забезпечення прозорості та підзвітності влади; метод узагальнення – для формування висновків і пропозицій; нормативно–правовий метод – для дослідження законодавчого забезпечення громадського контролю в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих висновків і рекомендацій органами публічної влади, інститутами громадянського суспільства та іншими зацікавленими

сторонами з метою підвищення ефективності механізмів громадського контролю, забезпечення прозорості управлінських процесів та зміцнення довіри громадян до влади в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали відповідні закони України, Конституція України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, програмні документи державних органів, зокрема Державної служби статистики України, монографії та статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Структура бакалаврської роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Роботу викладено на 68. сторінках. Список використаних джерел складає 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО–ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

1.1. Сутність, принципи та функції громадського контролю

Контроль як фундаментальне суспільне та управлінське явище має глибоке історичне коріння і є невід’ємною складовою функціонування будь-якої держави. Еволюція інституту контролю відображає розвиток взаємовідносин між державою як носієм владних повноважень та суспільством як об’єктом і суб’єктом управлінських процесів. На ранніх етапах становлення державності, в умовах абсолютистських і ранньомодерних політичних режимів, контрольні механізми перебували виключно у сфері впливу монарха або вузького кола правлячої еліти та мали переважно каральний і репресивний характер.

На ранніх етапах становлення державності, в епоху абсолютистських та ранньомодерних режимів, контрольні механізми були зосереджені виключно в руках суверена або вузької правлячої еліти і мали яскраво виражений каральний, репресивний характер. Архітектура такого контролю була спрямована насамперед на виявлення відхилень від монаршої чи владної волі, фіксацію правопорушень, забезпечення безперебійного збору податків та жорстке покарання винних осіб. У такій управлінській парадигмі головна функція контролю зводилася до забезпечення лінійної підпорядкованості, підтримання суворої дисципліни в межах жорсткої владної вертикалі та превенції будь-яких проявів непокорі.

Із поступовим ускладненням соціально–економічних відносин, розвитком державних інститутів, кристалізацією правових систем та переходом до демократичних форм організації суспільства, зміст і функціональне призначення контролю зазнали фундаментальних

трансформацій. Відбувся глобальний парадигмальний зсув від карально–репресивної моделі до регулятивної, аналітичної, превентивної та оціночної.

Історичний та політичний досвід переконливо доводить: держава, у якій контроль за діяльністю органів публічної влади та виконанням прийнятих управлінських рішень здійснюється системно, інституціоналізовано й послідовно, демонструє значно вищий рівень інституційної стійкості. Вона функціонує стабільніше та ефективніше порівняно з транзитними чи авторитарними режимами, де контрольні механізми носять фасадний, суто формальний характер або монополізовані вузькими номенклатурними групами.

Сьогодні контроль розглядається не просто як інструмент державного примусу, а як ключовий механізм забезпечення якості публічного управління, транспарентності влади, дотримання фундаментальних прав і свобод людини та узгодження діяльності бюрократичного апарату із суспільними інтересами. У цьому контексті він виступає критично важливим напрямом взаємодії держави та суспільства, формуючи необхідні передумови для реалізації концептуальних засад доброго врядування (good governance).

Розвиток інформаційного суспільства та стрімке поширення інформаційно–комунікаційних технологій додатково посилюють цю тенденцію, створюючи інноваційні канали комунікативної взаємодії між владними інституціями та громадянським суспільством, що дозволяє вивести ефективність та якість громадського контролю на якісно новий рівень [1, с. 90].

У науковій літературі поняття контролю розглядається з позицій різних галузей знань, що зумовлює багатогранність підходів до його тлумачення. Аналіз теоретико–методологічних засад дозволяє виділити кілька базових підходів до розкриття природи контролю у системі державного та суспільного управління. Загальна систематизація цих підходів зазвичай здійснюється за трьома основними напрямками: за напрямками досліджень, за сферами впливу та за напрямками розвитку сучасного громадянського суспільства. З огляду на

це, виокремлюються три магістральні наукові підходи до тлумачення феномену контролю.

Перший підхід – нормативно–правовий (або наглядовий) – пов'язує контроль насамперед із перевіркою дотримання принципів законності у повсякденній діяльності органів публічної влади. У межах цієї аналітичної оптики контроль розглядається у вузькому значенні як спеціалізований інструментарій виявлення порушень правових норм, перевищення службових повноважень та недотримання встановлених регламентів. Його невід'ємною складовою визнається нагляд, який може набувати форм як внутрішньоорганізаційного (відомчого) моніторингу в межах окремого міністерства чи відомства, так і зовнішнього аудиту, що здійснюється спеціалізованими інституціями. Державне управління в цьому контексті розуміється як свідомий вплив державних інституцій на діяльність суспільства, в якому реалізуються суспільні потреби та інтереси [2, с. 65].

Другий підхід – управлінсько–прагматичний – розглядає контроль як органічну, невід'ємну функцію управління в широкому сенсі. Цей підхід акцентує увагу на забезпеченні ефективної реалізації нормативно–правових актів, державних цільових програм, управлінських рішень та адміністративних процедур у діяльності посадових осіб.¹ У цьому контексті контроль є ключовим елементом механізму державного управління, що функціонує для своєчасного виявлення та мінімізації відхилень від заданих параметрів, перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим рішенням та загальної оптимізації діяльності.¹ Контроль тут постає не як самоціль, а як засіб виявлення результатів впливу керуючої підсистеми на керовану [3, с. 66].

Третій підхід – соціально–політичний – досліджує контроль крізь призму глибинної взаємодії держави і громадянського суспільства. Цей ракурс зосереджує увагу не лише на фіксації наслідків, але й на ідентифікації докорінних причин управлінських дисфункцій та недоліків, встановленні політичної, адміністративної та моральної відповідальності осіб, які

приймають рішення. Головним завданням є забезпечення того, щоб реалізація політичної та адміністративної влади відбувалася у суворій відповідності до публічних інтересів [1, с. 90].

Цей підхід чітко розмежовує такі концепти, як соціальний, державний та громадський контроль, визначаючи громадський контроль як ключовий тип соціального контролю загалом. Саме соціально–політичний підхід є концептуальною та епістемологічною базою для глибинного розуміння сутності громадського контролю в сучасних демократіях.

У законодавчій практиці України термін «громадський контроль» уживається в окремих нормативних актах для позначення цілеспрямованої діяльності представників громадськості, спрямованої на забезпечення дотримання законності у діяльності органів публічної влади. Таке розуміння підкреслює, що громадський контроль має системний і цілеспрямований характер. Його сутність полягає у здійсненні суспільного спостереження, аналізу, оцінювання та реагування на діяльність владних інституцій з метою забезпечення її відповідності вимогам законності, відкритості, ефективності та суспільної доцільності [3].

У науковому дискурсі поняття громадського контролю отримує глибоку теоретичну розробку та деталізацію. Вагомим є внесок вітчизняної адміністративно–правової доктрини. Зокрема, дослідник І. О. Сквірський концептуалізує громадський контроль як форму участі громадськості в управлінні, що полягає у безпосередньому спостереженні за діяльністю органів державної влади, її об'єктивному оцінюванні та здійсненні системного впливу на ці органи з метою гарантування відповідності їхньої діяльності суспільним інтересам і беззаперечним вимогам законності [4, с. 37].

Важливою складовою громадського контролю є громадський моніторинг. У науковій літературі він розглядається як системне та комплексне дослідження діяльності органів публічної влади у сфері підготовки, ухвалення та виконання рішень. Метою такого моніторингу є підвищення рівня прозорості та підзвітності влади, виявлення недоліків у

функціонуванні публічних інституцій та формування рекомендацій щодо вдосконалення політик і процедур. Отже, громадський моніторинг можна розглядати як практичний інструмент реалізації громадського контролю, що надає останньому більш системного, аналітичного й доказового характеру [5].

Для системного розуміння природи публічної влади, механізмів її легітимації та об'єктивної необхідності зовнішнього суспільного контролю необхідно звернутися до класичної соціологічної теорії Макса Вебера, який зробив неоціненний внесок у дослідження бюрократичної організації управління. Веберівський ідеальний тип «раціональної бюрократії» розглядається як найбільш технологічно ефективна форма організації управлінської діяльності в індустріальному та постіндустріальному суспільствах. Вона базується на чіткому розподілі компетенцій, суворій ієрархії посад, вузькій функціональній спеціалізації, високій професійній підготовці службовців, дії формально встановлених універсальних правил та безособовості адміністративних відносин [6].

Веберівська теорія переконливо доводить, що формальна раціональність бюрократії автоматично не гарантує її служіння суспільним інтересам, відкритості чи підзвітності. Навпаки, бюрократичний апарат, усвідомлюючи свою монополію на експертизу, має природну тенденцію до узурпації інформаційних потоків. Бюрократія активно вдається до приховування і засекречування «спеціального знання» та «управлінської інформації», постійно виправдовуючи це необхідністю збереження «службової чи державної таємниці» та захисту від міфічних або реальних внутрішніх і зовнішніх ворогів.

Це явище дозволяє бюрократичному стану штучно посилювати власну владу, робити її непрозорою для зовнішнього спостерігача і поступово звільнятися від дієвого контролю з боку інших державних і суспільних інститутів.

Більше того, як зазначав Вебер, якщо ця тенденція не зустрічає системного інституційного опору з боку суспільства та політичного класу,

розпочинається небезпечний процес «тотальної бюрократизації». У цьому стані апарат управління встановлює монопольний контроль над усіма сферами громадського життя, над політичними інститутами і трансформується з органу «виконання» рішень у домінуючий центр «прийняття» суверенних політичних рішень. Бюрократія перетворюється на закриту елітарну касту, соціальне положення якої стає настільки стійким, що його практично неможливо істотно перетворити. Її владний статус починає ґрунтуватися не стільки на раціонально–правових, скільки на традиційних (приналежність до касты за формальними ознаками) та харизматичних (володіння містифікованою «таємною технікою» управління) засадах. Відбувається небезпечний синтез традиційного і харизматичного панування, що підриває самі основи легального політичного порядку. Демократизація суспільства, парадоксальним чином, часто супроводжується зростанням бюрократизації [7].

У законодавчій практиці України термін «громадський контроль» використовується у низці нормативно–правових актів для легітимації діяльності громадськості. Базові засади діяльності суб'єктів такого контролю визначаються, зокрема, Законом України «Про громадські об'єднання».

Цей закон регламентує зміст державної політики щодо забезпечення прав фізичних та юридичних осіб на здійснення громадського контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Згідно з положеннями законодавства, громадські об'єднання наділені безумовним правом звертатися до органів влади із зауваженнями, заявами, клопотаннями та скаргами. Законодавством також передбачені специфічні заходи громадського контролю, такі як проведення аналітичних і моніторингових досліджень, для здійснення яких можуть залучатися спеціально призначені громадські експерти з відповідними фаховими компетенціями. Особи, які перешкоджають законній діяльності таких суб'єктів контролю, несуть юридичну відповідальність [8].

Принциповою епістемологічною та практичною рисою громадського контролю є специфіка його суб'єктного складу та природа легітимності, що кардинально відрізняє його від інших різновидів контрольної діяльності.

Для наочного відображення відмінностей між державним та громадським контролем доцільно здійснити їх порівняльний аналіз (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика державного та громадського контролю

Критерій порівняння	Державний (владний) контроль	Громадський (соціальний) контроль
Суб'єкти здійснення	Спеціально уповноважені державні органи (аудиторські палати, інспекції), посадові особи.	Громадяни, громадські організації, аналітичні центри (think tanks), медіа, ініціативні групи.
Джерело легітимності	Делеговані державою владні повноваження, жорстке ієрархічне підпорядкування.	Суверенне конституційне право народу на участь в управлінні державними справами, природні права.
Характер наслідків та рішень	Імперативний (обов'язковий до виконання, часто тягне за собою пряму юридичну відповідальність).	Рекомендаційний, репутаційний (вплив реалізується через публічний тиск, розголос, адвокацію).
Цільова орієнтація	Забезпечення суворой законності, цільового використання бюджетних коштів, підтримання дисципліни.	Оцінка соціальної доцільності рішень, забезпечення транспарентності, захист фундаментальних прав громадян.
Ступінь інституалізації	Високий (чітко регламентований процесуальними кодексами та внутрішніми інструкціями).	Варіативний (від формалізованих громадських рад до стихійних моніторингових ініціатив).

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Як соціальне явище, громадський контроль базується на складних процесах суспільної взаємодії. Він може мати як безпосередній характер (пряма участь індивідів), так і опосередкований (через інститути громадянського суспільства, професійні асоціації). У контексті форм реалізації демократії він об'єктивно постає як одна з найпотужніших форм безпосередньої демократії, надаючи суспільству дієвий інструментарій для оцінки ефективності державного менеджменту. Важливо підкреслити, що громадський контроль не замінює і не підміняє собою державний контроль, не

дублює функції Рахункової палати чи правоохоронних органів. Його місія – усувати сліпі зони державного аудиту та артикулювати суспільний запит.

Водночас, правова держава вимагає, щоб громадський контроль не перетворювався на анархію. Він не є абсолютним і має здійснюватися виключно у межах та в спосіб, передбачених законодавством. Суб'єкти контролю не мають права перебирати на себе владні повноваження, виходити за межі правового поля, порушувати презумпцію невинуватості чи перешкоджати нормальному функціонуванню державних установ.

Особливе значення громадський контроль має у сфері функціонування судової влади. В Україні епохальним та безпрецедентним етапом інституціоналізації такого специфічного контролю стало утворення у 2016 році Громадської ради доброчесності (ГРД) [9].

Законодавчим підґрунтям її діяльності стала стаття 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». ГРД є унікальним незалежним громадським органом, до складу якого входять 20 авторитетних членів. Законом передбачено, що ними можуть бути визнані фахівці – представники правозахисних громадських об'єднань, провідні науковці–правники, адвокати та журналісти–розслідувачі. Головною інституційною місією ГРД є сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (ВККС) у встановленні відповідності діючого судді або кандидата на посаду судді суворим критеріям професійної етики та доброчесності в процесі їх кваліфікаційного оцінювання [10].

Механізм впливу Громадської ради доброчесності є надзвичайно потужним для сучасної правової системи. Його дієвість забезпечується спеціальною процедурою: якщо ГРД, на основі аналізу відкритих реєстрів, декларацій про майно та доходи, моніторингу способу життя та розгляду резонансних судових рішень, ухвалює та надає ВККС мотивований висновок про невідповідність судді або кандидата критеріям професійної етики та доброчесності, процедура його успішного проходження суттєво ускладнюється. Для того, щоб подолати такий негативний висновок

громадськості (своєрідне «вето»), ВККС зобов'язана прийняти рішення про його скасування кваліфікованою більшістю голосів – таке рішення повинно бути підтримане щонайменше 11 із 16 її членів. Ця норма змушує державний орган зважати на позицію громадянського суспільства [11].

Усвідомлення життєвої необхідності розбудови сильних, прозорих, доброчесних та підзвітних інституцій є домінуючим глобальним трендом останніх десятиліть. Це об'єктивно зумовило масштабну інституціоналізацію контрольної діяльності не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Фундаментальним, еталонним прикладом побудови глобальної системи контролю є діяльність Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю – INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions). Ця безпрецедентна за своїм впливом організація була створена у 1953 році за ініціативи та під прямою егідою Організації Об'єднаних Націй (ООН). Початковою метою її заснування було створення дієвої платформи для сприяння співпраці, впровадження інноваційних ідей та систематичного обміну передовим досвідом між вищими аудиторськими організаціями різних країн світу у галузі фінансового контролю. Протягом понад півстоліття свого динамічного розвитку INTOSAI еволюціонувала від консультативного майданчика у надпотужну глобальну структуру, що об'єднує незалежні вищі органи фінансового контролю (ВОФК) з понад 189 країн світу. Ще 4 органи мають статус асоційованих членів. Україна, яку репрезентує Рахункова палата, є повноправним та активним членом цієї організації з 1998 року [12].

Концептуальним та філософським ядром діяльності INTOSAI є низка фундаментальних декларацій. Головною з них є Лімська декларація керівних принципів контролю (ухвалена у 1977 році), яка заклала базис сучасного розуміння ролі аудиту державного сектору. Згідно зі статтею 1 Лімської декларації, організація незалежного контролю є абсолютно необхідним та основним елементом системи управління суспільними фінансовими коштами. Цей постулат ґрунтується на аксіомі: управління суспільними ресурсами

неминуче і закономірно тягне за собою обов'язок влади нести відповідальність перед суспільством [13].

Для ефективної операціоналізації своїх цілей на континентальному рівні, INTOSAI створила складну та розгалужену архітектуру, яка включає сім потужних регіональних організацій. Такі об'єднання виконують важливу роль у поширенні міжнародних стандартів державного фінансового контролю з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку окремих регіонів та національних правових систем. Основні з них наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Регіональні організації вищих органів фінансового контролю (ВОФК) у системі INTOSAI

Регіональна організація	Абревіатура	Рік заснування	Географічний регіон діяльності
Організація ВОФК країн Латинської Америки	OLACEFS	1965	Країни Латинської Америки та Карибського басейну
Організація ВОФК африканських країн	AFROSAI	1976	Держави Африканського континенту
Організація ВОФК країн арабського світу	ARABOSAI	1976	Країни Близького Сходу та Північної Африки
Азіатська організація ВОФК	ASOSAI	1978	Країни Азійського регіону
Європейська організація ВОФК	EUROSAI	1990	Держави Європи (членом якої є і Україна)

Джерело: складено автором на основі даних INTOSAI та регіональних організацій ВОФК [13].

Аналіз наведених даних свідчить, що регіональні організації, які функціонують у межах INTOSAI, відіграють важливу роль у забезпеченні ефективної взаємодії між вищими органами фінансового контролю різних держав. Їх діяльність спрямована на адаптацію міжнародних стандартів до особливостей окремих регіонів, розвиток професійної співпраці, обмін досвідом та підвищення інституційної спроможності національних контрольних органів.

Крім того, Кодекс етики INTOSAI містить суворі вимоги щодо недопущення конфлікту інтересів. Серед рекомендованих механізмів фігурує обов'язкова ротація аудиторських кадрів, перевірка декларацій про майновий

стан та аналіз родинних зв'язків новопризначених членів, щоб унеможливити упередженість при проведенні аудиту конкретних секторів економіки. В українських реаліях подібна практика оцінки корупційних ризиків активно імплементується під егідою Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), стаючи базою для розробки антикорупційних програм організацій [14].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що громадський контроль є складним і багатовимірним соціальним феноменом, який виступає важливою формою реалізації принципів безпосередньої демократії та забезпечує постійний зворотний зв'язок між суспільством і владою. Його ефективність значною мірою залежить не лише від рівня розвитку громадянського суспільства, а й від наявності дієвих механізмів та інструментів практичної реалізації.

1.2. Нормативно–правове забезпечення громадського контролю в Україні

Нормативно–правове забезпечення громадського контролю в Україні становить комплекс взаємопов'язаних правових норм, що визначають засади участі громадян у публічному управлінні, механізми взаємодії суспільства з органами влади, а також інструменти забезпечення відкритості, підзвітності та прозорості діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Формування відповідної правової бази є необхідною умовою ефективного функціонування інституту громадського контролю, оскільки саме вона визначає межі, форми та способи його реалізації.

Основоположним джерелом правового регулювання у цій сфері є Конституція України, яка закріплює фундаментальні принципи народовладдя та участі громадян у здійсненні публічної влади. Зокрема, відповідно до частини першої статті 5 Конституції України, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в державі є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Водночас

частина перша статті 38 Конституції гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами, що становить конституційну основу для реалізації громадського контролю як форми такої участі [18].

Систему нормативно–правового забезпечення громадського контролю доцільно розглядати як багаторівневу, що включає кілька груп нормативних актів залежно від їх функціонального призначення.

До першої групи належать законодавчі акти, які закріплюють загальні принципи, правові засади, інструменти та гарантії здійснення громадського контролю. До них, зокрема, належать закони України «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про громадські об'єднання», а також «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Ці нормативно–правові акти створюють базову правову основу для реалізації громадянами та інститутами громадянського суспільства своїх контрольних функцій, визначають їх права щодо отримання інформації, участі в управлінні та впливу на діяльність органів влади.

Важливе місце у цій групі займають стратегічні документи держави, зокрема укази Президента України, спрямовані на розвиток громадянського суспільства. Зокрема, відповідні стратегії передбачають створення сприятливих умов для залучення громадськості до процесів формування та реалізації державної політики, а також визначають необхідність удосконалення механізмів громадського контролю. У таких документах підкреслюється наявність системних проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем залучення громадян до управлінських процесів, а також із недосконалістю існуючих форм взаємодії між владою та суспільством. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів державної політики визначається розвиток ефективних правових механізмів громадського контролю.

До другої групи належать підзаконні нормативно–правові акти, які деталізують форми, види та процедурні аспекти здійснення громадського

контролю. Серед них особливе значення мають акти Кабінету Міністрів України, що регламентують порядок проведення консультацій з громадськістю, створення та функціонування громадських рад, а також процедури проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. Зазначені нормативні акти забезпечують практичну реалізацію прав громадян на участь у публічному управлінні, однак їх підзаконний характер зумовлює певні обмеження. Зокрема, регулювання таких важливих суспільних відносин на рівні підзаконних актів не завжди гарантує їх стабільність та належний рівень правової визначеності. У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція щодо необхідності закріплення ключових процедур громадського контролю саме на законодавчому рівні.

Третю групу становлять нормативно–правові акти, які регулюють здійснення громадського контролю у окремих сферах публічного управління. До таких належать, зокрема, закони України «Про публічні закупівлі», «Про запобігання корупції», «Про Національну поліцію», «Про благоустрій населених пунктів» та інші. У межах цих актів визначаються специфічні механізми участі громадськості у контролі за діяльністю відповідних органів та сфер державного управління. Водночас аналіз зазначеного законодавства свідчить про відсутність уніфікованого підходу до визначення процедур громадського контролю, що ускладнює їх практичну реалізацію та знижує ефективність відповідних механізмів.

Окрему складову нормативно–правового забезпечення громадського контролю становлять міжнародно–правові акти, які встановлюють стандарти участі громадян у публічному управлінні та контролі за діяльністю влади. Важливе значення у цьому контексті має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка гарантує базові права і свободи людини, зокрема право на свободу вираження поглядів, доступ до інформації та ефективні засоби правового захисту.

Не менш значущою є Європейська соціальна хартія, яка закріплює право громадян створювати об'єднання для захисту своїх соціально–економічних

інтересів і брати участь у їх діяльності. Це створює додаткові можливості для розвитку інститутів громадянського суспільства, які виступають ключовими суб'єктами громадського контролю.

Суттєвий вплив на формування сучасних механізмів громадського контролю мала Орхуська конвенція 1998 року, яка вперше на міжнародному рівні визначила комплексні стандарти участі громадськості у процесах прийняття рішень, доступу до інформації та правосуддя у сфері довкілля. Вона встановлює обов'язок держав забезпечувати відкритість інформації, створювати умови для участі громадян у підготовці рішень, а також гарантувати можливість впливу громадськості на процеси формування державної політики. Реалізація положень цієї конвенції сприяє підвищенню рівня прозорості діяльності органів влади та розвитку демократичних процедур.

Важливими також є рекомендаційні документи Ради Європи, зокрема акти, спрямовані на розвиток участі громадян у місцевому публічному житті. У них наголошується на необхідності забезпечення доступу громадян до повної та достовірної інформації, створення умов для висловлення громадської думки щодо рішень, які впливають на розвиток територіальних громад, а також підтримки діяльності громадських об'єднань як важливих партнерів органів публічної влади.

З метою більш глибокого аналізу нормативно-правового забезпечення громадського контролю в Україні доцільно детальніше розглянути окремі законодавчі акти, які безпосередньо або опосередковано регулюють механізми участі громадян у контролі за діяльністю органів публічної влади.

Насамперед слід звернути увагу на Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», який встановлює важливі інструменти забезпечення прозорості у процесі прийняття регуляторних актів. Зокрема, законодавством передбачено обов'язок органів державної влади оприлюднювати проекти регуляторних актів шляхом їх публікації у засобах масової інформації або розміщення на офіційних

вебресурсах. Така процедура забезпечує відкритий доступ громадськості до змісту майбутніх рішень і створює можливість для подання зауважень і пропозицій з боку фізичних та юридичних осіб, а також їх об'єднань. Важливою гарантією ефективності цього механізму є встановлений обов'язок розробників нормативних актів розглядати всі отримані пропозиції та надавати обґрунтовану відповідь щодо їх врахування або відхилення [19].

Важливе місце у системі правового забезпечення громадського контролю займає Закон України «Про звернення громадян», який регламентує порядок реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами через подання пропозицій, заяв і скарг. Цей нормативний акт забезпечує громадянам можливість впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, виявляти недоліки у їх роботі, оскаржувати дії або бездіяльність посадових осіб, а також відстоювати свої права та законні інтереси [20].

Значення цього закону полягає в тому, що він створює універсальний механізм зворотного зв'язку між громадянами та владою, який одночасно виконує контрольну, правозахисну та комунікативну функції.

Особливе значення у контексті забезпечення демократичного контролю має Закон України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Його прийняття було зумовлене необхідністю утвердження принципів правової держави у сфері безпеки та оборони, а також виконанням міжнародних зобов'язань України.

Закон визначає правові основи здійснення цивільного контролю над Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами, що забезпечує підзвітність цих інституцій суспільству та сприяє дотриманню прав і свобод людини. Таким чином, у межах цього закону громадський контроль набуває особливого значення як інструмент демократичного врядування у сфері, що традиційно характеризується підвищеним рівнем закритості.

Значний потенціал для здійснення громадського контролю закладено у Законі України «Про громадські об'єднання». Він визначає правовий статус громадських організацій, їх права та можливості участі у суспільно–політичному житті. Зокрема, законодавство гарантує громадським об'єднанням право брати участь у формуванні державної політики, представляти та захищати інтереси своїх членів, здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади. Таким чином, громадські організації виступають важливими інституційними суб'єктами громадського контролю, які здатні здійснювати його на професійному та системному рівні [21].

Окрему роль у забезпеченні громадського контролю на місцевому рівні відіграє Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Він закріплює право територіальних громад на проведення громадських слухань як форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. У межах таких слухань громадяни мають можливість взаємодіяти з представниками місцевої влади, заслуховувати їх звіти, порушувати актуальні питання та вносити пропозиції щодо розвитку громади. Обов'язковість розгляду пропозицій, висловлених під час громадських слухань, забезпечує реальний вплив громадян на діяльність органів місцевого самоврядування та підвищує рівень їх підзвітності [22].

Не менш важливим є Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», який закріплює можливості профспілок здійснювати громадський контроль у сфері трудових відносин. Закон визначає право профспілок брати участь у колективних переговорах, укладати колективні договори та здійснювати контроль за дотриманням законодавства про працю. У цьому контексті профспілки виступають як інститути громадянського суспільства, що забезпечують захист соціально–економічних прав громадян та контролюють діяльність роботодавців і державних органів у відповідній сфері [23].

Таким чином, аналіз окремих нормативно–правових актів свідчить про наявність в Україні достатньо широкого правового інструментарію для

здійснення громадського контролю. Водночас цей інструментарій має фрагментарний характер і охоплює різні сфери публічного управління, що зумовлює необхідність його подальшої систематизації та вдосконалення. Забезпечення ефективного функціонування громадського контролю потребує не лише наявності відповідних правових норм, а й створення умов для їх реального застосування у практиці публічного управління.

1.3. Форми, механізми та інструменти здійснення громадського контролю

Реалізація громадського контролю у сфері публічного управління відбувається через сукупність правових, організаційних та комунікаційних форм, за допомогою яких громадяни та інститути громадянського суспільства можуть спостерігати за діяльністю органів публічної влади, оцінювати її результати, виявляти проблемні аспекти та впливати на прийняття й реалізацію управлінських рішень. Саме форми та інструменти громадського контролю надають його змісту практичного вираження, оскільки забезпечують перехід від загальної ідеї підзвітності влади до конкретних механізмів її реалізації.

У науковій літературі та управлінській практиці громадський контроль розглядається як такий, що може здійснюватися у різноманітних формах. До найбільш поширених із них належать петиції, громадські слухання, громадські обговорення, громадський моніторинг, нагляд, медіаконтроль, громадська експертиза, діяльність громадських рад, а також механізми партисипаторного бюджетування. Кожна із зазначених форм має власне функціональне призначення, сферу застосування та ступінь впливу на діяльність органів публічної влади, проте всі вони спрямовані на забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності публічного адміністрування [15].

Відповідно до сучасних наукових підходів, форми громадського контролю доцільно класифікувати за їх функціональним призначенням та

рівнем залученості громадян. Класифікацію основних форм громадського контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації представлено на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 – Основні форми громадського контролю в системі публічного управління

Джерело: складено автором на основі [16].

Отже, контроль за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації реалізується через розгалужену систему форм і методів (від роботи експертних рад до функціонування «гарячих ліній»). У своїй сукупності ці механізми створюють умови для залучення громадян до управління державними справами та формують дієвий інституційний канал зворотного зв'язку між суспільством і державою.

Значення цих форм полягає в тому, що вони сприяють активізації громадянської участі у демократичному процесі, розширюють можливості суспільства щодо впливу на публічне управління, а також підвищують рівень відкритості діяльності органів влади. Разом із тим необхідно зазначити, що не всі форми громадського контролю є однаково ефективними. У тих випадках,

коли консультації з громадськістю або інші форми участі не супроводжуються чіткими юридичними наслідками чи обов'язком урахування позиції громадськості, їх практичний вплив може виявлятися обмеженим. Це свідчить про те, що формальна наявність механізму ще не гарантує його результативності, якщо відсутні належні інституційні умови для реального врахування громадської думки у процесі прийняття рішень.

Певні обмеження ефективності громадського контролю можуть бути пов'язані і з соціально–економічними чинниками. Зокрема, нерівний доступ до цифрових технологій, різний рівень правової культури населення, недостатня поінформованість громадян про наявні механізми участі, а також загальний рівень довіри до влади безпосередньо впливають на інтенсивність використання інструментів громадського контролю. Тому розвиток таких форм контролю потребує створення реальних умов для їх доступності та практичного застосування.

У практичному вимірі процес здійснення громадського контролю охоплює кілька основних етапів. Першим етапом є визначення об'єкта контролю, тобто вибір конкретного органу публічної влади, установи, посадової особи або управлінського рішення, які підлягають аналізу. Другий етап полягає в обґрунтуванні правових та фактичних підстав для здійснення контролю. Третім етапом виступає збирання інформації про діяльність обраного об'єкта з метою її подальшого аналізу на предмет результативності, законності та відповідності встановленим нормативно–правовим вимогам. На цьому етапі можуть застосовуватися додаткові інструменти, зокрема громадське розслідування, звернення в інтересах фізичних чи юридичних осіб, інформаційні запити, опитування громадської думки, а також інші форми отримання суспільно значущої інформації. Четвертий етап пов'язаний з оформленням результатів контролю у вигляді аналітичних матеріалів, висновків, експертних оцінок або рекомендацій. П'ятий етап передбачає публічне представлення результатів контролю органам влади та суспільству. Завершальним етапом є реалізація результатів громадського контролю, тобто

використання отриманих висновків для ініціювання змін, вдосконалення управлінських рішень або запуску інших видів публічного контролю [17, с. 35–36].

До прямих, або безпосередніх, форм громадського контролю належать ті механізми, за допомогою яких громадяни чи їх об'єднання безпосередньо взаємодіють з органами влади, висловлюють позицію, надають оцінку їх діяльності або вимагають реагування на конкретні проблеми. До таких форм належать загальні збори громадян, громадські слухання, громадські акції, публічні обговорення, медіаконтроль, громадські ініціативи, громадський моніторинг, участь у роботі громадських рад, публічна звітність органів влади, а також інші форми публічної взаємодії, які дозволяють суспільству прямо впливати на управлінські процеси.

Зазначені форми є особливо важливими в умовах розвитку демократії участі, оскільки забезпечують реальне включення громадян у процес формування та реалізації публічної політики.

До непрямих, або опосередкованих, форм громадського контролю належать такі механізми, за допомогою яких суспільний вплив здійснюється через правові процедури, інституційні канали або представницькі механізми.

До цієї групи можна віднести звернення до органів публічної влади, участь у виборах, процедури відкликання чи усунення посадових осіб у передбачених законом випадках, звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, звернення до суду, а в окремих випадках – до органів конституційної юрисдикції. Ці форми контролю не завжди забезпечують миттєвий вплив, проте мають важливе значення як правові інструменти захисту публічного інтересу та відновлення порушених прав.

Однією з найбільш поширених і доступних форм громадського контролю є звернення громадян. Їх значення полягає в тому, що вони виступають інструментом безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами, а також способом захисту порушених прав і законних інтересів. Через механізм звернень громадяни можуть

повідомляти органи влади про виявлені проблеми, пропонувати шляхи їх вирішення, оскаржувати неправомірні дії чи бездіяльність посадових осіб та вимагати відновлення порушених прав.

Інститут звернень виконує низку важливих функцій. По–перше, він має правозахисне значення, оскільки дозволяє громадянам захищати свої права та законні інтереси. По–друге, він виконує інформаційну функцію, оскільки звернення містять відомості про реальні проблеми, з якими стикається населення, і таким чином виступають джерелом інформації для органів влади. По–третє, звернення виконують комунікаційну функцію, забезпечуючи двосторонній зв'язок між громадянами та владою і створюючи умови для участі населення в ухваленні рішень.

Тісно пов'язаним із правом на звернення є право на доступ до публічної інформації. Саме інформаційні запити дають можливість особі одержати інформацію, що перебуває у володінні розпорядника, та використовувати її для оцінювання діяльності органу влади. У поєднанні із зверненнями цей інструмент значно підсилює потенціал громадського контролю, оскільки дозволяє не лише реагувати на вже відомі факти, а й самостійно отримувати дані, необхідні для аналізу, моніторингу й виявлення порушень.

Важливою формою громадського контролю виступають громадські слухання. Їх доцільно розглядати як форму безпосередньої участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення через публічний діалог із депутатами та посадовими особами місцевого самоврядування. У межах громадських слухань громадяни мають можливість висловлювати пропозиції, ставити запитання, обговорювати актуальні проблеми громади та оцінювати діяльність місцевої влади. Такі слухання виконують комунікативну, організаційну та контрольну функції, оскільки забезпечують відкритий діалог між владою і громадськістю, мобілізують населення до участі у вирішенні місцевих справ і водночас створюють механізм суспільного спостереження за діяльністю органів публічної адміністрації.

Близькою за змістом формою є громадські консультації, які слід визначати як нормативно врегульований процес двостороннього обміну інформацією між органами публічної влади та громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Їх проведення має на меті залучення громадян до участі в управлінні державними справами, забезпечення відкритості діяльності органів влади та врахування суспільної думки під час підготовки рішень. Практична цінність консультацій полягає у тому, що вони сприяють підвищенню якості нормативно-правових і управлінських рішень, оскільки дозволяють виявити ризики, врахувати позиції різних соціальних груп та сформувати більш збалансовану управлінську політику.

Особливе місце серед форм громадського контролю посідає громадський моніторинг. Його сутність полягає у систематичному спостереженні за діяльністю органів публічної влади, оцінюванні їх рішень і дій, а також у виявленні тенденцій, проблем та недоліків у функціонуванні відповідних інституцій. Громадський моніторинг відображає практичну реалізацію контрольної функції громадянського суспільства і водночас виступає важливою формою співпраці між владою та громадянами. Результати моніторингу можуть бути використані для вдосконалення стратегічного планування, коригування управлінських пріоритетів та формування рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів влади.

Одним із найбільш інституціоналізованих інструментів громадського контролю є громадські ради при органах виконавчої влади. Вони створюються як консультативно-дорадчі органи з метою забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади та покращення їх взаємодії з громадськістю. У сучасних умовах громадські ради функціонують при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, а також місцевих державних адміністраціях. Їх роль полягає у збиранні, узагальненні та

представленні позицій громадськості, підготовці пропозицій до проєктів рішень, проведенні консультацій і сприянні підвищенню прозорості діяльності органів влади.

Діяльність громадських рад є важливою з огляду на те, що вони виступають інституційною формою організованого представництва громадянських інтересів у відносинах з державою. Через механізм громадських рад забезпечується не лише формальне інформування громадськості, а й можливість системного впливу на зміст управлінських рішень. Водночас ефективність діяльності таких рад значною мірою залежить від реального рівня врахування їх пропозицій, якості комунікації з органом, при якому вони створені, а також від рівня професійності та незалежності їх членів.

До форм громадського контролю також належить громадська експертиза, яка полягає у професійному аналізі діяльності органів публічної влади, проєктів нормативно-правових актів, управлінських рішень або окремих напрямів державної політики з метою оцінки їх законності, ефективності, суспільної доцільності та відповідності публічним інтересам. Особливого значення набуває антикорупційна громадська експертиза, оскільки вона дозволяє виявляти корупціогенні чинники в нормативному регулюванні та практиці діяльності органів публічного адміністрування. На відміну від загальних форм участі, громадська експертиза має більш спеціалізований характер і потребує належного експертного забезпечення.

Суттєву роль у сучасних умовах відіграє медіаконтроль, тобто контрольна функція засобів масової інформації та нових медіа. Його значення полягає у виявленні суспільно важливої інформації, публічному висвітленні проблем діяльності органів влади, поширенні результатів журналістських розслідувань, формуванні суспільного резонансу та підвищенні рівня публічної відповідальності посадових осіб. У цифрову епоху медіаконтроль значно розширився завдяки соціальним мережам, онлайн-платформам та

новим каналам поширення інформації, що зробило його одним із найбільш оперативних інструментів суспільного впливу.

Таким чином, форми та інструменти здійснення громадського контролю характеризуються різноманітністю, що зумовлено багатофункціональністю самого інституту громадського контролю. Одні з них мають переважно комунікативний характер, інші – аналітичний, дорадчий, моніторинговий або правозахисний. Водночас усі вони спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення відкритості, законності, підзвітності та суспільної орієнтованості публічного управління.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні прозорості влади

Інститути громадянського суспільства є важливою ланкою між державою та громадянами, оскільки саме вони сприяють перетворенню суспільного інтересу на реальний механізм впливу на діяльність органів публічної влади. У демократичній державі громадянське суспільство виконує як комунікативну так і контрольну функції, виступаючи своєрідним «вартовим» публічного інтересу. Йдеться про постійний моніторинг рішень і дій посадових осіб, аналіз використання бюджетних коштів, виявлення можливих конфліктів інтересів, корупційних ризиків та інших порушень принципів доброчесності у сфері публічного управління.

Особливе значення громадський контроль має у сфері запобігання корупції, де прозорість діяльності органів влади безпосередньо впливає на рівень довіри громадян до державних інституцій. У цьому контексті діяльність інститутів громадянського суспільства тісно пов'язана з роботою спеціалізованих антикорупційних органів, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції. Одним із повноважень НАЗК є моніторинг і контроль за виконанням законодавства щодо конфлікту інтересів. Така діяльність охоплює виявлення та документування порушень, вжиття заходів для їх усунення, а також аналіз умов, які сприяють виникненню корупційних ризиків [24].

Показовими є результати діяльності НАЗК у 2025 році. Департамент моніторингу контролю за виконанням актів законодавства про конфлікт інтересів та запобігання корупції забезпечив системний підхід до виявлення корупційних ризиків і провів 12 перевірок організації роботи із запобігання та

виявлення корупції в державних органах і органах місцевого самоврядування. Для порівняння, у 2024 році було проведено 10 таких перевірок. Це свідчить про поступове посилення контрольної функції та розширення практичної спроможності держави реагувати на проблеми у сфері доброчесності [25].

У межах цих перевірок було виявлено низку типових корупційних ризиків, які повторюються в різних сферах публічного управління. Зокрема, йдеться про укладення договорів закупівлі за завищеними цінами, неналежне надання послуг постачальниками, використання державного або комунального майна у приватних інтересах, непрозоре розпорядження земельними ділянками, порушення під час спеціальних перевірок при працевлаштуванні, незаконне оформлення прав на нерухомість чи землю, а також формальний характер антикорупційних програм. Такі ризики демонструють, що корупція часто виникає не лише через окремі неправомірні дії посадових осіб, а й через слабкість внутрішніх процедур, недостатню координацію та відсутність належного контролю.

Важливим нормативно закріпленим механізмом взаємодії держави та суспільства у процесі формування і реалізації публічної політики є консультації з громадськістю, порядок проведення яких визначено постановою Кабінету Міністрів України № 996 від 3 листопада 2010 року. Зазначений Порядок встановлює базові організаційні та процедурні вимоги до залучення громадян і їх об'єднань до процесу ухвалення управлінських рішень, що безпосередньо пов'язано із забезпеченням відкритості, підзвітності та прозорості діяльності органів виконавчої влади [26].

Зміст цього інструменту полягає у створенні інституціоналізованого простору для діалогу між державою та інститутами громадянського суспільства. Консультації спрямовані на інформування громадськості про діяльність органів влади і на забезпечення реальної участі громадян у виробленні управлінських рішень. Таким чином, вони виступають механізмом реалізації принципу участі, який є ключовим елементом демократичного врядування та важливою складовою системи громадського контролю.

Метою проведення консультацій з громадськістю є, по-перше, залучення громадян до управління державними справами, по-друге – забезпечення доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, і, по-третє – формування умов для відкритості та гласності у процесі прийняття рішень. Водночас консультації мають сприяти встановленню сталого та системного діалогу між владою і суспільством, що, у свою чергу, підвищує якість публічної політики завдяки врахуванню суспільних інтересів і позицій різних соціальних груп.

Предмет консультацій охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із соціально-економічним розвитком держави, реалізацією прав і свобод людини, а також задоволенням політичних, економічних, соціальних і культурних інтересів громадян. Це свідчить про універсальний характер цього інструменту, який може застосовуватися практично в усіх сферах публічного управління. Важливо, що результати консультацій не мають суто формального характеру, а повинні враховуватися органами виконавчої влади під час ухвалення остаточних рішень або в подальшій управлінській діяльності.

Організація консультацій покладається на орган виконавчої влади, який є розробником відповідного нормативно-правового акта або відповідає за формування державної політики у конкретній сфері. Водночас законодавство встановлює вимогу щодо обов'язкового оприлюднення інформації про проведення консультацій, зокрема через спеціальні розділи офіційних вебсайтів. Це забезпечує прозорість самого процесу консультацій і розширює можливості для участі зацікавлених сторін.

Системність консультацій забезпечується також через планування. Органи виконавчої влади щороку формують орієнтовні плани проведення консультацій, які враховують стратегічні документи державної політики, а також пропозиції громадських рад. Такий підхід дозволяє інтегрувати громадську участь у загальну систему планування діяльності держави, що підвищує її ефективність і передбачуваність.

Особливого значення набуває право інститутів громадянського суспільства ініціювати проведення консультацій. Громадські об'єднання, професійні спілки, благодійні організації, асоціації роботодавців, органи самоорганізації населення та інші суб'єкти можуть пропонувати винесення на обговорення питань, які не були включені до плану. Це положення суттєво розширює можливості громадянського суспільства впливати на порядок денний публічної політики та запобігає монополізації процесу ухвалення рішень органами влади.

Одним із ключових напрямів діяльності Національне агентство з питань запобігання корупції є здійснення моніторингу та контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Ця функція має комплексний характер і охоплює не лише фіксацію окремих порушень, а й системну роботу з їх попередження. Зокрема, діяльність НАЗК включає виявлення та документування фактів недотримання антикорупційного законодавства, вжиття заходів щодо усунення таких порушень, а також аналіз і ліквідацію умов, які сприяють виникненню конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб.

У 2025 році відповідний напрям роботи було суттєво посилено. Департамент моніторингу та контролю НАЗК забезпечив більш структурований і системний підхід до оцінки корупційних ризиків, здійснивши 12 комплексних перевірок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування (у 2024 році – 10 перевірок). Така динаміка свідчить про зростання інституційної спроможності органу та підвищення уваги до превентивної складової антикорупційної політики.

Аналіз результатів перевірок дозволив виокремити типові корупційні ризики, які мають повторюваний характер у різних сферах публічного управління. Йдеться передусім про порушення у сфері публічних закупівель, коли укладення договорів відбувається за завищеними цінами або без фактичного надання послуг; маніпуляції з орендою державного чи комунального майна; непрозорі процедури відчуження нерухомості;

незаконне виведення земель із державної чи комунальної власності; недотримання процедур спеціальних перевірок під час призначення на посади; а також зловживання при оформленні прав власності. Окремо варто відзначити проблеми організаційного характеру – недостатню координацію антикорупційної діяльності, слабкий контроль за поданням декларацій та формальний підхід до реалізації антикорупційних програм.

Практичні приклади підтверджують системність виявлених проблем. Так, у діяльності Державна судова адміністрація України було встановлено формальний характер антикорупційного планування та наявність ризиків у сфері закупівель. У Держрибагентство України зафіксовано випадки використання службових повноважень у приватних інтересах, що свідчить про наявність інституційних прогалин у системі внутрішнього контролю.

Важливо, що результати перевірок мають практичні наслідки. У 2025 році НАЗК підготувало 56 обґрунтованих висновків (проти 13 у 2024 році), причому більшість із них стосувалася ознак кримінальних правопорушень. Це вказує не лише на підвищення ефективності аналітичної роботи, а й на поглиблення взаємодії з правоохоронними органами. Зокрема, матеріали НАЗК стали підставою для відкриття кримінальних проваджень Офіс Генерального прокурора, Державне бюро розслідувань та Національне антикорупційне бюро України. Виявлені порушення спричинили значні збитки державі, обсяг яких зріс у кілька разів порівняно з попереднім роком, що додатково підкреслює важливість своєчасного виявлення корупційних ризиків.

Поряд із цим посилився і превентивний компонент діяльності. Кількість приписів щодо усунення порушень зросла більш ніж удвічі, що свідчить про активізацію роботи з попередження корупції. Водночас зменшення кількості адміністративних протоколів може вказувати на зміщення акценту з формального притягнення до відповідальності на системне усунення причин правопорушень.

У контексті європейської інтеграції України діяльність НАЗК також спрямована на гармонізацію національного законодавства та практик із європейськими стандартами. Участь у розробці Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки та вдосконалення процедур контролю за конфліктом інтересів свідчать про прагнення до інституційного зміцнення антикорупційної системи.

Перспективні напрями діяльності пов'язані з подальшим розвитком ІТ-рішень, впровадженням ризик-орієнтованого підходу до перевірок, розширенням практики комплексного моніторингу та посиленням взаємодії з правоохоронними органами. У сукупності це формує більш ефективну модель антикорупційного контролю, яка поєднує виявлення порушень, їх аналіз та попередження.

Таким чином, діяльність НАЗК у сфері моніторингу та контролю за конфліктом інтересів демонструє поступовий перехід від фрагментарного реагування до системного управління корупційними ризиками. У поєднанні з активною участю інститутів громадянського суспільства це створює підґрунтя для підвищення прозорості публічного управління та зміцнення довіри до державних інституцій.

Одним із найдієвіших інструментів громадського контролю є запит на публічну інформацію. Закон України «Про доступ до публічної інформації» надає громадянам право отримувати інформацію, що перебуває у володінні органів влади, незалежно від того, стосується вона запитувача особисто чи ні. При цьому особа не зобов'язана пояснювати причину подання запиту. Це суттєво розширює можливості громадян, журналістів, громадських організацій та експертів контролювати діяльність органів публічної влади [27].

Запит на публічну інформацію може подаватися в усній, письмовій або електронній формі. Відповідь на нього має бути надана не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. Якщо запит стосується великого обсягу інформації або потребує пошуку серед значної кількості даних, строк розгляду може бути продовжено до 20 робочих днів із відповідним обґрунтуванням. У

випадках, коли інформація стосується захисту життя, свободи особи, стану довкілля, аварій чи інших надзвичайних подій, відповідь має бути надана у скорочений строк – не пізніше 48 годин. Таким чином, закон встановлює чіткі процедурні гарантії доступу до інформації та обмежує можливість органів влади безпідставно приховувати суспільно важливі дані.

Важливим є можливість оскаржити порушення цього права. Закон передбачає, що запитувач може оскаржити відмову в наданні інформації, несвоєчасну відповідь, надання неповної або недостовірної інформації, а також невиконання обов'язку щодо оприлюднення публічної інформації. Це посилює відповідальність розпорядників інформації та формує практику відкритості у діяльності органів влади.

Інститути громадянського суспільства професіоналізують процес використання цього інструменту. Вони не просто подають окремі запити, а системно збирають інформацію, порівнюють офіційні дані, аналізують бюджети, державні закупівлі, плани розвитку, антикорупційні програми та звіти органів влади. Завдяки цьому доступ до публічної інформації стає не формальною процедурою, а реальним механізмом громадського контролю.

Ще одним ключовим напрямом діяльності громадськості є експертна оцінка законопроектів, державних програм і управлінських рішень. Громадські організації, аналітичні центри та професійні об'єднання можуть виявляти недоліки у проектах нормативних актів, звертати увагу на корупційні ризики, пропонувати альтернативні рішення та вимагати більшої прозорості в процесі ухвалення рішень. Така участь дозволяє підвищити якість публічної політики, оскільки рішення органів влади проходять не лише внутрішню бюрократичну оцінку, а й незалежний суспільний аналіз.

Громадський контроль буде ефективним лише тоді, коли громадяни розуміють свої права, знають доступні інструменти впливу та готові ними користуватися. Саме тому інформаційні кампанії, освітні програми, тренінги та публічні роз'яснення мають велике значення. Вони допомагають громадянам зрозуміти, як працюють публічні фінанси, чому важливо

контролювати державні закупівлі, як подавати запити на інформацію, як користуватися відкритими даними та куди повідомляти про можливі корупційні порушення.

У 2024–2026 роках особливої актуальності набули кампанії, спрямовані на популяризацію інструментів прозорості, зокрема систем Prozorro, Open Budget, DREAM та інших платформ відкритих даних. Такі інструменти дозволяють громадянам і громадським організаціям відстежувати використання бюджетних коштів, моніторити закупівлі, аналізувати проекти відбудови та контролювати ефективність державних рішень. У цьому контексті антикорупційна культура формується не лише через загальні заклики до доброчесності, а через практичне навчання громадян користуватися конкретними механізмами контролю [28].

2.2. Взаємодія громадського контролю з органами публічної влади

Взаємодія громадського контролю з органами публічної влади є важливою умовою забезпечення прозорості, відкритості та підзвітності публічного управління. За своїм змістом така взаємодія може мати як партнерський, так і критично–опозиційний характер. Партнерська модель формується тоді, коли органи влади відкриті до діалогу, готові враховувати громадську думку та створюють реальні умови для участі громадян у процесі прийняття рішень. Натомість опозиційний характер взаємодії проявляється у випадках, коли громадськість змушена використовувати інструменти публічного тиску, звернення, моніторингу чи медійного розголосу для привернення уваги до проблем у діяльності владних інституцій.

Однією з інституційних форм такої взаємодії є діяльність консультативно–дорадчих органів, зокрема громадських рад при органах виконавчої влади. Їх створення спрямоване на забезпечення системного діалогу між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Громадські ради виконують функцію посередника між

суспільством і владою, оскільки дають можливість громадським організаціям, експертам, професійним об'єднанням та іншим представникам громадськості брати участь у формуванні та реалізації державної політики.

Важливе значення у цьому контексті має Рада голів громадських рад при органах виконавчої влади, утворена постановою Кабінету Міністрів України. Її діяльність спрямована на координацію роботи громадських рад, що функціонують при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади та місцевих державних адміністраціях. Такий механізм дозволяє узагальнювати пропозиції громадськості, аналізувати рівень відкритості й прозорості органів виконавчої влади, а також формувати рекомендації щодо вдосконалення взаємодії влади з громадянським суспільством [29].

Рада голів громадських рад виконує не лише координаційну, а й аналітичну функцію. Вона має можливість аналізувати стан взаємодії органів виконавчої влади з громадськістю, оцінювати рівень забезпечення відкритості їх діяльності, подавати пропозиції щодо проведення консультацій з громадськістю, а також ініціювати публічні заходи для обговорення актуальних питань державної політики. Завдяки цьому громадський контроль набуває більш організованого та системного характеру.

Водночас важливо зазначити, що діяльність громадських рад має переважно консультативно–дорадчий характер. Їх рішення та рекомендації не є юридично обов'язковими для органів влади, однак вони можуть впливати на зміст управлінських рішень через механізми публічності, експертного аналізу та суспільного обговорення. Саме тому ефективність таких органів залежить не лише від нормативного закріплення їх повноважень, а й від реальної готовності органів влади враховувати позицію громадськості.

Іншою важливою формою взаємодії громадськості з органами публічної влади є громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади. Вона передбачає оцінювання діяльності відповідного органу, ефективності прийняття та виконання ним управлінських рішень, а також підготовку пропозицій щодо вирішення суспільно значущих проблем. За своєю сутністю

громадська експертиза є не лише формою контролю, а й інструментом удосконалення публічного управління.

Процедура проведення громадської експертизи передбачає активну участь інститутів громадянського суспільства або громадських рад. Ініціатор експертизи звертається до органу виконавчої влади із письмовим запитом, у якому визначає предмет, мету експертизи та перелік необхідних документів. Орган виконавчої влади, у свою чергу, має сприяти її проведенню, надати відповідні матеріали, визначити відповідальних осіб для взаємодії та оприлюднити інформацію про проведення експертизи на власному вебсайті. Такий порядок створює правові умови для прозорого аналізу діяльності органу влади.

Важливою гарантією ефективності громадської експертизи є обов'язок органу виконавчої влади розглянути експертні пропозиції, підготовлені за її результатами. Такі пропозиції можуть стосуватися оцінки діяльності органу, ефективності його рішень, виконання програм, реалізації владних повноважень та шляхів розв'язання виявлених проблем. Після розгляду орган влади має надати відповідь ініціатору експертизи та оприлюднити відповідну інформацію. Це забезпечує не лише контрольний, а й комунікативний характер взаємодії між владою і громадськістю.

Окреме значення у системі взаємодії громадського контролю з органами публічної влади мають публічні консультації та громадські слухання. Вони забезпечують можливість громадян висловлювати позицію щодо важливих питань державного або місцевого значення до моменту прийняття остаточного управлінського рішення. У такому форматі громадськість не лише реагує на вже ухвалені рішення, а й долучається до процесу їх підготовки, що підвищує якість, легітимність і соціальну прийнятність публічної політики.

Публічні консультації можна визначити як процес збору, опрацювання та аналізу пропозицій заінтересованих сторін щодо питань, які мають суспільне значення. Участь у таких консультаціях можуть брати громадяни, громадські об'єднання, професійні спілки, благодійні та релігійні організації,

суб'єкти господарювання, органи самоорганізації населення та інші заінтересовані особи. Це свідчить про широкий суб'єктний склад публічних консультацій і про їх значення як механізму врахування різних суспільних інтересів у процесі прийняття рішень.

Громадські слухання, на відміну від ширших консультаційних процедур, мають більш виражений локальний характер і найчастіше застосовуються у сфері місцевого самоврядування. Вони дозволяють жителям територіальної громади безпосередньо взаємодіяти з депутатами, посадовими особами та виконавчими органами ради. Під час таких слухань громадяни можуть заслуховувати інформацію про діяльність органів влади, порушувати проблемні питання та вносити пропозиції щодо їх вирішення. Це робить громадські слухання важливим інструментом контролю за діяльністю місцевої влади.

Ще однією перспективною формою взаємодії є спільний моніторинг, або co-monitoring, який передбачає участь представників громадськості та органів влади у спільній перевірці якості виконання державних або місцевих програм, робіт і послуг. Такий формат може застосовуватися, наприклад, під час контролю за ремонтом доріг, будівництвом об'єктів інфраструктури, реалізацією проєктів відбудови, використанням бюджетних коштів або виконанням соціальних програм. Його перевага полягає в тому, що громадськість бере участь у процесі перевірки разом із відповідальними посадовими особами.

Спільний моніторинг має значний потенціал для підвищення довіри між владою і суспільством. Залучення активістів, експертів, представників громадських організацій та посадових осіб до спільної роботи дозволяє зменшити конфліктність у взаємодії, забезпечити оперативний обмін інформацією та своєчасно виявляти недоліки. Водночас ефективність такого механізму залежить від прозорості критеріїв оцінювання, відкритості доступу до інформації, неупередженості учасників та готовності органів влади реагувати на результати моніторингу [30].

Таким чином, взаємодія громадського контролю з органами публічної влади реалізується через низку інституційних, процедурних та комунікаційних механізмів. До них належать громадські ради, Рада голів громадських рад, громадська експертиза, публічні консультації, громадські слухання та спільний моніторинг. Усі ці форми спрямовані на забезпечення відкритості влади, врахування громадської думки, підвищення якості управлінських рішень і формування підзвітної моделі публічного управління.

2.3. Європейський досвід організації громадського контролю та можливості його імплементації в Україні

Європейські стандарти прозорості та підзвітності публічного управління формувалися поступово, у процесі розвитку демократичних інститутів, посилення ролі громадянського суспільства та утвердження принципів належного врядування. Їх зміст полягає як у формальному доступі громадян до інформації про діяльність органів влади так і у створенні реальних умов для участі громадськості у підготовці, обговоренні, прийнятті та оцінюванні управлінських рішень.

Перші нормативні засади взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства можна простежити в міжнародних актах, які заклали основу для розвитку участі громадськості в управлінських процесах. Важливе значення має Конвенція Європейської економічної комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ухвалена у 1998 р. Вона закріпила три взаємопов'язані елементи демократичної участі: право громадськості на доступ до екологічної інформації, право брати участь у прийнятті рішень та право на доступ до правосуддя у разі порушення відповідних прав. Попри екологічну спрямованість, ця Конвенція має ширше значення, оскільки відображає загальноєвропейський підхід до прозорості, відкритості та участі громадян у діяльності органів влади [34].

Важливим документом у сфері взаємодії держави та громадянського суспільства стали також Основоположні принципи статусу неурядових організацій у Європі, ухвалені у 2002 р. Їх значення полягає в тому, що вони підкреслили роль неурядових організацій як самостійних, незалежних і відповідальних учасників публічного життя. У цих принципах закладено підхід, відповідно до якого громадські організації мають право брати участь у підготовці політики, консультуванні органів влади, обговоренні рішень та представленні інтересів різних соціальних груп. Водночас така участь не повинна перетворюватися на залежність громадських організацій від держави або на інструмент їх підпорядкування політичним цілям влади [35].

У межах Європейського Союзу інституційні форми участі громадськості почали формуватися ще на етапі становлення європейської інтеграції. Римські договори 1957 р., які стали основою створення Європейських співтовариств, передбачили залучення економічних і соціальних груп інтересів до процесу формування спільного ринку. Для цього було створено Європейський економічний і соціальний комітет, який виконує консультативну функцію та забезпечує представництво організацій роботодавців, працівників та інших інститутів громадянського суспільства у процесах вироблення політики Європейського Союзу.

Подальші договори ЄС – Єдиний європейський акт 1986 р., Маастрихтський договір 1992 р., Амстердамський договір 1997 р. та Ніццький договір 2000 р. – посилили значення консультативних механізмів у системі європейського врядування. Вони закріпили роль Європейського економічного і соціального комітету як дорадчого органу, що сприяє врахуванню позицій громадянського суспільства у процесі прийняття рішень інституціями ЄС.

Особливе значення для розвитку принципів відкритості та підзвітності мав Лісабонський договір, який набрав чинності 1 грудня 2009 р. Він посилив демократичний вимір функціонування Європейського Союзу та закріпив орієнтацію на більш прозору, відкриту й зрозумілу для громадян діяльність європейських інституцій. Його положення спрямовані на те, щоб процес

прийняття рішень був максимально відкритим, а громадяни мали можливість розуміти логіку діяльності органів влади та впливати на неї через передбачені демократичні процедури.

На початку 2000-х років Європейська Комісія ініціювала реформу європейського врядування, що було пов'язано зі зниженням довіри громадян до європейських і національних інституцій та відчуженням частини населення від політичних процесів. У цьому контексті одним із головних завдань стало відновлення зв'язку між владою і громадянами, посилення прозорості діяльності інституцій та підвищення ефективності управлінських рішень. Саме цим цілям була присвячена Біла книга Європейської Комісії «Європейське врядування» 2001 р [36].

У Білій книзі «Європейське врядування» сформульовано п'ять базових принципів належного врядування: відкритість, участь, підзвітність, ефективність та узгодженість. Відкритість означає, що інституції мають працювати прозоро, доступно пояснювати свої рішення та активно інформувати громадян про свою діяльність. Участь передбачає залучення громадськості на всіх етапах політичного процесу – від формування проблеми до реалізації рішення. Підзвітність означає чітке визначення ролей і відповідальності кожного суб'єкта управління. Ефективність орієнтує публічну політику на досягнення практичних результатів, а узгодженість вимагає цілісності, послідовності та координації дій різних інституцій.

Важливий внесок у формування стандартів взаємодії влади і громадян зробила Організація економічного співробітництва та розвитку. ОЕСР виділяє три основні рівні взаємовідносин між владою і громадянами: інформування, консультації та активну участь. Інформування передбачає надання громадянам повної, достовірної та своєчасної інформації про діяльність органів влади. Консультації означають отримання від громадськості позицій, пропозицій та зауважень щодо проєктів рішень. Активна участь, або партнерство, передбачає більш високий рівень взаємодії, коли громадяни та

інститути громадянського суспільства беруть участь у підготовці політичних рішень і можуть впливати на їх зміст [37].

Для ефективного функціонування цих рівнів необхідні відповідні передумови. Насамперед потрібна належна нормативно–правова база, яка гарантує доступ до інформації та визначає процедури участі. Також важливими є сильні громадські інституції, незалежні механізми контролю, розвинена правова культура населення та реальна готовність влади сприймати громадськість як партнера. Без цих передумов участь громадян може залишатися формальною і не мати істотного впливу на якість управлінських рішень.

У більшості країн Європейського Союзу законодавство передбачає створення постійних консультативних органів за участю представників громадянського суспільства. Такі органи функціонують у сферах захисту прав споживачів, охорони довкілля, охорони здоров'я, соціальної політики та інших напрямів публічного управління. Їх призначення полягає у тому, щоб забезпечити системне врахування громадської думки, професійної експертизи та інтересів зацікавлених груп під час підготовки управлінських рішень.

Особливе значення у європейській практиці мають публічні консультації. У низці держав ЄС законодавство, яке регулює діяльність уряду, міністерств та органів публічної адміністрації, містить вимоги щодо проведення консультацій під час підготовки нормативно–правових актів та інших регуляторних рішень. Це дозволяє підвищити якість рішень, зменшити ризик помилок, виявити можливі негативні наслідки ще до ухвалення акта та забезпечити вищий рівень легітимності державної політики.

Європейські документи також наголошують на тому, що участь громадськості має ґрунтуватися на певних цінностях. До них належать довіра, відкритість, відповідальність, прозорість, недискримінація, незалежність громадських організацій та рівне ставлення до всіх зацікавлених сторін. Особливо важливим є те, що громадянське суспільство повинно мати можливість діяти незалежно, вільно формулювати позицію, представляти

інтереси різних груп і брати участь у публічних процесах без тиску з боку держави.

У цьому контексті важливим джерелом є Кодекс належної практики участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи у 2009 р. У ньому визначено принципи взаємодії органів влади та громадянського суспільства: участь, довіра, підзвітність, прозорість та незалежність громадських організацій. Кодекс підкреслює, що громадські організації повинні мати можливість збирати й передавати позиції громадян, брати участь у консультаціях, впливати на процес прийняття рішень та отримувати інформацію про те, яким чином їх пропозиції були враховані [38].

Європейська модель участі громадськості передбачає також належну організацію самого консультаційного процесу. Громадяни та громадські організації повинні бути своєчасно поінформовані про підготовку рішень, мати достатній час для подання пропозицій, отримувати зрозумілу інформацію про предмет консультацій та мати можливість побачити результат своєї участі. Важливою умовою є надання зворотного зв'язку, тобто пояснення органом влади, які пропозиції були враховані, які відхилені та з яких причин.

Важливе місце у системі європейських стандартів прозорості та підзвітності посідають Принципи державного управління (*The Principles of Public Administration*), розроблені програмою SIGMA, що є спільною ініціативою ОЕСР та Європейського Союзу. Ці принципи становлять комплексну рамку стандартів, які визначають очікувану якість сучасної публічної адміністрації та використовуються для оцінювання реформ державного управління в країнах розширення і сусідства ЄС. Їх значення для України полягає в тому, що вони фактично задають орієнтири для наближення національної системи публічного управління до європейських вимог [39].

У межах підходу SIGMA прозорість розглядається як обов'язкова характеристика діяльності публічної адміністрації. Вона передбачає відкритість процесу підготовки та прийняття управлінських рішень,

доступність інформації для громадян, обґрунтованість рішень органів влади та зрозумілість адміністративних процедур. У цьому контексті прозорість не зводиться лише до формального оприлюднення документів, а передбачає можливість громадян і громадських організацій реально зрозуміти зміст рішення, оцінити його наслідки та за потреби оскаржити його.

Безпосередньо пов'язаною з прозорістю є передбачуваність публічного управління, яка означає стабільність правового регулювання, послідовність дій органів влади та недопущення свавільного прийняття рішень. Правова визначеність є важливою складовою прозорості, оскільки громадяни та суб'єкти господарювання повинні мати можливість передбачити наслідки адміністративних рішень і розуміти логіку дій публічної адміністрації. За таких умов зменшується простір для адміністративного свавілля, корупційних практик та вибіркового застосування норм права.

Окрему роль у стандартах SIGMA відіграє принцип підзвітності. Він передбачає, що кожен орган публічної влади повинен мати чітко визначені повноваження, сферу відповідальності та механізми контролю за своєю діяльністю. Підзвітність охоплює не лише внутрішній адміністративний контроль, а й зовнішні механізми відповідальності, зокрема парламентський контроль, судове оскарження адміністративних рішень, діяльність омбудсмена, аудиторських інституцій і громадський контроль. Таким чином, європейська модель підзвітності виходить із того, що посадова особа відповідає не лише перед керівництвом, а й перед законом, суспільством і громадянами.

Важливим європейським стандартом є також право на належне адміністрування (*Right to Good Administration*), закріплене у статті 41 Хартії основних прав Європейського Союзу. Це право передбачає, що кожна особа має право на неупереджений, справедливий і своєчасний розгляд її справи інституціями, органами та установами ЄС. Його зміст включає право особи бути вислуханою перед прийняттям індивідуального рішення, яке може

негативно вплинути на її права чи інтереси, право на доступ до матеріалів своєї справи та обов'язок адміністрації обґрунтовувати прийняті рішення [40].

Значення права на належне адміністрування полягає в тому, що воно переводить принципи прозорості та підзвітності у площину конкретних прав особи у відносинах з адміністрацією. Орган влади не може діяти закрито, формально або свавільно, оскільки він зобов'язаний надати особі можливість висловити позицію, ознайомитися з матеріалами справи та отримати мотивоване рішення. Саме ці елементи є важливими для формування довіри до публічної адміністрації та забезпечення ефективного захисту прав громадян.

Окремий блок європейських стандартів прозорості та підзвітності пов'язаний із антикорупційною політикою. У межах Ради Європи важливу роль відіграє Група держав проти корупції – GRECO, яка здійснює моніторинг виконання державами антикорупційних стандартів. У центрі уваги GRECO перебувають питання прозорості фінансування політичних партій, запобігання конфлікту інтересів, етичної поведінки посадових осіб, декларування доходів і майна, а також доброчесності публічної служби.

Антикорупційні стандарти GRECO мають безпосередній зв'язок із громадським контролем, оскільки вони спрямовані на зменшення закритості влади, запобігання зловживанням і підвищення довіри громадян до публічних інституцій. Прозоре фінансування політичних партій, відкритість інформації про майновий стан посадових осіб, наявність етичних кодексів і механізмів врегулювання конфлікту інтересів створюють умови, за яких громадськість може ефективніше контролювати діяльність влади та виявляти ризики корупційної поведінки [41].

Для системного порівняння моделей громадського контролю доцільно використовувати узагальнені критерії, що відображають ключові аспекти їх функціонування.

Порівняльний аналіз моделей громадського контролю (Україна – країни ЄС)

Критерій	Україна (контекст євроінтеграції)	Країни ЄС (кращі практики)
Доступ до інформації	Переважно реактивний (через запити, портали відкритих даних)	Проактивний (інформація відкривається за замовчуванням)
Електронний контроль	Активний розвиток (ProZorro, Дія, відкриті реєстри)	Повна цифрова інтеграція (Естонія – e-Government)
Вплив громадського контролю	Переважно рекомендаційний характер	Інституційно обов'язковий (Франція, Німеччина)
Інституційна підтримка	Часто залежить від донорів та міжнародних організацій	Системна державна та муніципальна підтримка
Характер взаємодії	Часто конфронтаційний	Партнерський, інтегрований у процес управління

Джерело: розроблено автором на основі аналізу практик країн ЄС та України.

Окрім національних моделей організації громадського контролю, у країнах Європейського Союзу широкого застосування набули універсальні інструменти, що мають наднаціональний характер і забезпечують формування єдиних стандартів прозорості, доброчесності та підзвітності публічного управління. Їх значення полягає у тому, що вони функціонують незалежно від конкретної державної системи, інтегруючи національні практики у загальноєвропейський і глобальний контекст контролю за діяльністю публічної влади.

Одним із ключових суб'єктів такого наднаціонального громадського контролю виступають міжнародні неурядові організації, серед яких особливе місце посідає Transparency International. Діяльність цієї організації спрямована на системне виявлення, аналіз і запобігання корупційним практикам у публічному секторі. Через мережу національних представництв вона здійснює комплексний моніторинг рівня корупції, формує аналітичні звіти (зокрема Індекс сприйняття корупції), розробляє рекомендації для урядів і сприяє

впровадженню антикорупційних стандартів. Важливою функцією таких організацій є також формування публічного дискурсу щодо доброчесності влади, що підсилює роль громадянського суспільства як суб'єкта контролю та стимулює державні інституції до більшої відкритості [44].

Таким чином, європейський досвід свідчить, що ефективний громадський контроль є не лише інструментом нагляду за діяльністю влади, а й невід'ємним елементом сучасної демократичної системи управління, який забезпечує баланс між державою та суспільством, сприяє підвищенню якості публічних рішень і зміцнює легітимність владних інституцій.

Незважаючи на суттєвий поступ у сфері відкритості даних, цифровізації управлінських процесів та розвитку інститутів громадянського суспільства, система громадського контролю в Україні залишається неоднорідною та стикається з комплексом системних обмежень. Ці обмеження мають інституційний, правовий, технологічний і соціокультурний характер та суттєво впливають на ефективність реалізації контрольної функції громадськості. В умовах євроінтеграції зазначені проблеми набувають особливої актуальності, оскільки відповідність європейським стандартам прозорості, підзвітності та участі є ключовою передумовою подальшого зближення України з ЄС.

Першу групу становлять інституційно–правові проблеми, які пов'язані з недосконалістю нормативного забезпечення громадського контролю та обмеженістю його реального впливу на процеси прийняття управлінських рішень. Значна частина інструментів участі громадськості, зокрема громадські ради при органах виконавчої влади, формально закріплена в законодавстві, однак їхня діяльність часто має декларативний характер. Висновки, рекомендації та експертні пропозиції, що формуються за результатами громадського моніторингу або експертизи, не є обов'язковими до виконання і нерідко залишаються поза увагою органів публічної влади. Це свідчить про наявність розриву між формальним закріпленням механізмів участі та їх фактичною ефективністю.

Важливим аспектом цієї групи проблем є відсутність чітко визначеної юридичної відповідальності посадових осіб за ігнорування результатів громадського контролю. У більшості випадків законодавство не встановлює обов'язку органів влади надавати вмотивовану відповідь на пропозиції громадськості або пояснювати причини їх відхилення. Така ситуація знижує стимул до конструктивного діалогу між владою та громадянським суспільством і перетворює громадський контроль на формальну процедуру без реального впливу на управлінські процеси.

Другу групу становлять інформаційно–технологічні бар'єри, які пов'язані як із доступом до інформації, так і з якістю оприлюднених даних. В умовах воєнного стану спостерігається тенденція до розширення обмежень доступу до публічної інформації, що в окремих випадках виходить за межі обґрунтованих потреб національної безпеки. Закриття або обмеження доступу до державних реєстрів, бюджетної інформації чи даних про діяльність органів влади суттєво ускладнює здійснення журналістських розслідувань, громадського моніторингу та аналітичної роботи. Водночас навіть ті дані, що залишаються відкритими, нерідко публікуються у неструктурованому або технічно складному форматі, що обмежує можливість їх ефективного використання.

Окремим викликом є недостатній рівень стандартизації та уніфікації даних, що ускладнює їх інтеграцію між різними інформаційними системами. Відсутність єдиних підходів до формування наборів відкритих даних, несвоєчасність їх оновлення та наявність технічних помилок знижують якість інформаційного забезпечення громадського контролю. У результаті навіть за наявності формально відкритих даних їх практична цінність для громадськості залишається обмеженою.

Третю групу становлять проблеми взаємодії та суспільної культури, які безпосередньо впливають на ефективність комунікації між владою та громадянським суспільством. У значній частині випадків взаємодія має конфронтаційний характер, коли діяльність громадських активістів

сприймається органами влади як критика або загроза, а не як конструктивний елемент удосконалення управління. Така модель взаємодії не сприяє формуванню партнерських відносин і знижує рівень довіри між сторонами.

Додатковим фактором є так званий ефект «втоми» громадянського суспільства, який посилився в умовах війни. Значне навантаження на громадські організації, обмеженість фінансових ресурсів, кадровий дефіцит та концентрація зусиль на гуманітарних і безпекових питаннях призводять до зниження інтенсивності та системності громадського контролю. Це, у свою чергу, створює ризики для зменшення рівня прозорості та підзвітності органів публічної влади.

Для узагальнення ключових проблем доцільно представити їх у вигляді систематизованої таблиці.

Таблиця 3.1

Ключові проблеми здійснення громадського контролю в Україні

Група проблем	Зміст проблеми	Наслідки
Інституційно–правові	Декларативність механізмів участі; відсутність обов’язковості врахування рекомендацій	Формальний характер громадського контролю, низький вплив на рішення
Правові	Відсутність відповідальності за ігнорування громадських пропозицій	Зниження підзвітності органів влади
Інформаційно–технологічні	Обмеження доступу до даних; низька якість і неструктурованість інформації	Ускладнення моніторингу та аналітики
Організаційно–комунікаційні	Конфронтаційна модель взаємодії	Низький рівень довіри та партнерства
Соціальні	«Втома» громадянського суспільства	Зниження активності контрольних ініціатив

Джерело: розроблено автором

Враховуючи зазначені проблеми, важливим є визначення стратегічних напрямів удосконалення системи громадського контролю в Україні з урахуванням європейських стандартів.

В умовах європейської інтеграції України питання вдосконалення механізмів громадського контролю набуває стратегічного значення, оскільки без належного рівня прозорості, підзвітності та участі громадськості неможливо забезпечити відповідність національної системи публічного управління стандартам Європейського Союзу. Аналіз сучасного стану свідчить про необхідність переходу від фрагментарних змін до системної трансформації, яка має ґрунтуватися на кращих практиках, зокрема підходах SIGMA та OECD, що визначають якісні характеристики ефективного врядування.

Одним із ключових напрямів реформування є запровадження принципу «поясни або виконай» (comply or explain), який широко застосовується в європейській управлінській практиці. Його сутність полягає у встановленні обов'язку органів публічної влади не лише розглядати результати громадського контролю, але й надавати публічну, обґрунтовану відповідь щодо їх врахування або відхилення. У разі неврахування рекомендацій громадськості орган влади повинен чітко аргументувати свою позицію, що створює передумови для подальшого оскарження таких рішень. Інституціоналізація цього принципу в національному законодавстві дозволить суттєво підвищити рівень підзвітності та перетворити громадський контроль із формального інструменту на реальний механізм впливу на управлінські процеси.

Наступним важливим напрямом є створення повноцінного механізму зворотного зв'язку у цифрових сервісах держави. У сучасних умовах цифровізація публічного управління відкриває нові можливості для інтеграції громадського контролю безпосередньо у функціонування державних інформаційних систем. Йдеться про впровадження інтерактивних модулів, які дозволяють громадянам не лише отримувати інформацію, а й здійснювати

моніторинг, подавати зауваження та скарги, а також відстежувати реакцію органів влади в режимі реального часу. Зокрема, перспективним є розвиток цифрових платформ управління відновленням, таких як DREAM, де доцільно передбачити функціонал громадського моніторингу реалізації проєктів із автоматичним оприлюдненням усіх звернень та відповідей на них. Такий підхід забезпечує прозорість, зменшує ризики маніпуляцій та підвищує рівень довіри до процесів відбудови.

Важливе місце у системі вдосконалення громадського контролю посідає розвиток механізмів внутрішнього контролю та захисту викривачів. У цьому контексті особливого значення набуває адаптація національного законодавства до вимог Директиви ЄС 2019/1937 щодо захисту осіб, які повідомляють про порушення. Йдеться не лише про створення формальних каналів подання повідомлень, але й про формування інституційної культури, яка гарантує безпеку та захист викривачів. Інтеграція механізмів громадського контролю у діяльність антикорупційних підрозділів органів влади дозволить підвищити ефективність виявлення порушень та сприятиме формуванню системи превентивного контролю.

Окремим стратегічним напрямом є перехід до моделі спільного управління (co-management), яка передбачає залучення громадськості не лише на етапі оцінки вже прийнятих рішень, але й на стадії їх розроблення. Такий підхід відповідає сучасним європейським практикам *participatory governance* і дозволяє мінімізувати ризики прийняття неефективних або корупційно вразливих рішень. Залучення громадських експертів до робочих груп, проведення публічних консультацій на ранніх етапах формування політик та врахування позицій заінтересованих сторін сприяють підвищенню якості управлінських рішень і забезпечують їх більшу легітимність.

Для узагальнення основних напрямів гармонізації системи громадського контролю з вимогами ЄС доцільно представити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 3.2

Рекомендації щодо вдосконалення громадського контролю в Україні в
умовах євроінтеграції

Напрямок	Конкретний захід	Очікуваний результат
Законодавчий	Прийняття закону про публічні консультації та закріплення принципу «поясни або виконай»	Забезпечення обов’язковості врахування або обґрунтування відхилення пропозицій громадськості
Цифровий	Відновлення доступу до державних реєстрів, стандартизація відкритих даних, інтеграція механізмів зворотного зв’язку у цифрові платформи	Розширення можливостей громадського моніторингу та аналітики
Інституційний	Залучення громадськості до процесу розробки політик (co-management), розвиток консультативних органів	Підвищення якості управлінських рішень та рівня довіри до влади
Антикорупційний	Імплементация стандартів захисту викривачів, розвиток внутрішніх механізмів контролю	Зниження рівня корупційних ризиків
Фінансовий	Запровадження прозорих механізмів державної підтримки НУО	Підвищення стійкості громадянського суспільства
Освітній	Підготовка державних службовців у сфері комунікації та взаємодії з громадськістю	Формування партнерської моделі взаємодії

Джерело: розроблено автором на основі стандартів OECD, SIGMA та практик ЄС

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що вдосконалення громадського контролю в Україні має здійснюватися шляхом комплексної трансформації, яка охоплює правову, інституційну, цифрову та соціокультурну складові. Основним завданням є перехід від формальної участі громадськості до її реального впливу на процеси прийняття рішень, що відповідає європейським стандартам належного врядування. Ключовим індикатором ефективності таких змін виступатиме рівень довіри громадян до державних інституцій, а також здатність держави забезпечити прозоре та ефективне використання ресурсів, зокрема у процесі післявоєнного відновлення.

У цьому контексті доцільним є врахування висновків щорічних звітів Європейської комісії щодо прогресу України, в яких особлива увага приділяється питанням верховенства права, свободи доступу до інформації та ролі громадянського суспільства. Саме відповідність цим критеріям визначатиме подальшу динаміку інтеграції України до європейського політико–правового простору.

ВИСНОВОК

У результаті комплексного дослідження теоретико–правових засад, практичних механізмів та європейського досвіду здійснення громадського контролю як інструменту забезпечення прозорості публічного управління в Україні в умовах євроінтеграції сформульовано узагальнені наукові висновки.

Передусім встановлено, що громадський контроль є невід’ємним структурним елементом демократичної системи врядування, який забезпечує баланс між владою та суспільством і виступає ключовим механізмом реалізації принципів відкритості, підзвітності та верховенства права. Його сутність полягає не лише у спостереженні за діяльністю органів публічної влади, а й у здійсненні системного моніторингу, аналітичної оцінки управлінських рішень та впливу на їх коригування відповідно до суспільних інтересів. Таким чином, громадський контроль виступає формою практичної реалізації безпосередньої демократії та інструментом підвищення якості публічного управління.

У ході дослідження з’ясовано, що сучасна система громадського контролю характеризується значною різноманітністю форм і інструментів. Традиційні механізми, такі як звернення громадян, інформаційні запити, громадські слухання та діяльність консультативно–дорадчих органів, доповнюються новітніми цифровими інструментами. Особливу роль відіграють системи відкритих даних, електронні закупівлі, онлайн–платформи участі та аналітичні сервіси, які забезпечують можливість оперативного доступу до інформації та її автоматизованої обробки. Цифровізація суттєво трансформувала характер громадського контролю, зробивши його більш масовим, доступним та доказовим.

Важливим результатом дослідження стало визначення ключової ролі інститутів громадянського суспільства як основних суб’єктів здійснення громадського контролю. Саме вони забезпечують перехід від пасивного спостереження до активного впливу на управлінські процеси, виступаючи посередником між громадянами та владою. Запровадження інноваційних підходів, зокрема спільного моніторингу та партнерських форм взаємодії,

сприяє зниженню конфліктності та підвищенню ефективності контролю. У цьому контексті громадський контроль поступово набуває ознак інституціоналізованого механізму участі громадськості в управлінні державними справами.

Порівняльний аналіз європейського досвіду дозволив встановити, що, незважаючи на відсутність уніфікованої моделі громадського контролю в країнах ЄС, всі вони базуються на спільних цінностях – участі громадян, прозорості та підзвітності. Скандинавські країни демонструють високий рівень відкритості інформації та довіри до влади, західноєвропейські держави – ефективність процедурних механізмів участі, а країни Центрально-Східної Європи – успішну трансформацію систем управління через впровадження цифрових інструментів і антикорупційних механізмів. Водночас європейські стандарти, сформовані такими інституціями, як OECD, SIGMA та Рада Європи, визначають чіткі вимоги до прозорості, підзвітності та залучення громадськості, що мають бути імplementовані в Україні.

Разом із тим дослідження засвідчило наявність низки системних проблем, які стримують розвиток громадського контролю в Україні. До них належать декларативність окремих механізмів участі, відсутність обов'язковості врахування результатів громадського контролю, обмежений рівень відповідальності посадових осіб, а також інформаційні бар'єри, пов'язані з доступом до публічних даних. Окремою проблемою є конфронтаційний характер взаємодії між владою та громадянським суспільством, що знижує ефективність діалогу та перешкоджає формуванню партнерських відносин. В умовах воєнного стану ці виклики посилюються через обмеження доступу до інформації та зростання навантаження на громадські організації.

У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність комплексного вдосконалення системи громадського контролю в Україні відповідно до європейських стандартів. Ключовими напрямками такого вдосконалення є:

- законодавче закріплення принципу «поясни або виконай», що забезпечить обов’язковість реагування органів влади на результати громадського контролю;
- розвиток цифрових механізмів зворотного зв’язку та інтеграція інструментів громадського контролю у державні електронні системи;
- підвищення якості та доступності відкритих даних;
- імплементація європейських стандартів захисту викривачів та посилення внутрішнього контролю;
- формування партнерської моделі взаємодії між владою та громадянським суспільством;
- інституційна підтримка громадських організацій та розвиток їх експертного потенціалу.

Загалом встановлено, що подальший розвиток громадського контролю в Україні має здійснюватися в напрямі його трансформації з формального інструменту впливу у повноцінний елемент системи публічного управління. В умовах євроінтеграції громадський контроль повинен стати внутрішнім механізмом забезпечення ефективності, прозорості та підзвітності влади, а не лише зовнішнім фактором тиску. Саме такий підхід сприятиме формуванню стійких демократичних інститутів, підвищенню рівня довіри громадян до держави та забезпеченню ефективного використання ресурсів, особливо в процесі післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Станіславович В. Громадський контроль в системі публічного управління: інформаційно–комунікативний аспект : Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Одеса, 2023. 310 с.
2. Косінов С. Контроль у державі як складова соціальної системи. *Вісник Національної академії правових наук України № 2 (73) 2013*. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-63-71.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
3. Термін «Громадський контроль» // Термінологія законодавства / Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/62961> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Сківський І. Громадський контроль у публічному управлінні: теоретико–правові та праксеологічні аспекти : Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Запоріжжя, 2013. 413 с.
5. Панасюк В. М. Громадський контроль та громадський моніторинг як форми взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства: проблеми нормативно–правового забезпечення : матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2–х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 297–299.
6. Копилов О. Теорія раціональної бюрократії макса вебера: соціально–філософська концептуалізація ідей влади знання. *Гуманітарний часопис*. 2005. С. 21–30. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/411876/mod_resource/content/1/gumc_2005_3_6.pdf. (дата звернення: 18.04.2026).
7. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – Київ: Основи, 1998. – С. 67–82. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbs03.htm> (дата звернення: 18.04.2026).

8. Про громадські об'єднання. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
9. Дорошенко В. Суб'єкти громадського контролю за діяльністю національного антикорупційного бюро України. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*. 2017. С. 109–110.
10. Максименко Н., Сокурєнко О. Громадський контроль у системі забезпечення прозо–рості та підзвітності судової влади: адміністративно–правовий підхід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. С. 304–307.
11. Про судоустрій і статус суддів. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
12. Шатіло В. Міжнародні фінансові організації як учасники правотворчої діяльності в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично–порівняльне правознавство»*. 2025. С. 227–230.
13. Лімська декларація. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_090#Text (дата звернення: 19.04.2026).
14. Про запобігання корупції. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 19.04.2026).
15. Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2007. С. 1–10.
16. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.–ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011. С. 475–500.
17. Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посіб. Київ : Макрос, 2011. 200 с. URL: http://ccc-tck.org.ua/storage/books/book_all.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

18. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
19. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
20. Про звернення громадян. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
21. Про громадські об'єднання. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/ed20230727#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
22. Про місцеве самоврядування в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
23. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
24. Про запобігання корупції. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
25. Результати роботи НАЗК за 2025 рік: розгляд повідомлень про корупцію. *НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/rezultaty-roboty-nazk-za-2025-rik-rozglyad-povidomlen-pro-korupsiyu/> (дата звернення: 30.04.2026).
26. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
27. Про доступ до публічної інформації. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
28. Що очікують в Prozorro у 2026 році. *Прозоро (Prozorro). Державні закупівлі онлайн. Веб портал державних закупівель*. URL: <https://tender.uub.com.ua/novini/shho-ochikuyutq-v-prozorro-u-2026-roci> (дата звернення: 30.04.2026).
29. Про утворення Ради голів громадських рад при органах виконавчої влади. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2012-п> (дата звернення: 30.04.2026).
30. Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики : навчальний посібник. Луганськ : вид-во Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2013. 216 с. URL: https://librarysnu.at.ua/analiz_politiki_o.v.novakova_navchalnij_posibnik.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
31. Доступ до публічної інформації для державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування : навчально-методичний посібник для тренерів. Київ : Програма розвитку ООН (UNDP), 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-09/manualshort2025.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).
32. Електронна система публічних закупівель Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk> (дата звернення: 30.04.2026).
33. Єдиний вебпортал використання публічних коштів Spending.gov.ua. URL: <https://spending.gov.ua/new/> (дата звернення: 30.04.2026).
34. Європейські стандарти взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 30.04.2026).

35. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 30.04.2026).
36. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209#Text (дата звернення: 30.04.2026).
37. Європейські стандарти взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. – Режим доступу: <https://law.karazin.ua/resources/doks/jm4-eu-201920.pdf> (дата звернення: 30.04.2026).
38. Лізаковська С. В. Європейські стандарти взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства // *Public Administration and Regional Development*. – 2020. – № 8. – С. 422–444.
39. Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-making Process [Електронний ресурс] / Conference of INGOs of the Council of Europe. – Strasbourg : Council of Europe, 2009. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/090000016802eed5c> (дата звернення: 30.04.2026).
40. OECD. *The Principles of Public Administration* [Електронний ресурс]. – Paris : OECD Publishing, 2023. – Режим доступу: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/uk/publications/reports/2023/11/the-principles-of-public-administration_5e68f805/cab64737-uk.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
41. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Article 41 – Right to good administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/41-right-good-administration> (дата звернення: 30.04.2026).

42. Group of States against Corruption (GRECO) – About GRECO [Електронний ресурс] / Council of Europe. – Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco> (дата звернення: 30.04.2026).
43. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). Better Regulation Practices across the European Union 2025 [Електронний ресурс]. – Paris: OECD Publishing, 2025. – Режим доступу: https://www.oecd.org/en/publications/better-regulation-practices-across-the-european-union-2025_6f007516-en.html
44. Transparency International. Official website. URL: <https://www.transparency.org/en> (дата звернення: 30.04.2026).